

Zapiski bibliograficzne

ZIEMIE ZACHODNIE

„KOMUNIKATY MAZURSKO - WARMIŃSKIE”. Kwartalnik, nr 2/1961. Stacja Naukowa Polskiego Towarzystwa Historycznego w Olsztynie, Olsztyn 1961, s. 159.

Dział artykułowy powyższego numeru „Komunikatów” otwiera praca I. Janosz-Biskupowej przedstawiająca warunki historyczne przestrzennego rozwoju miasta Reszla od XIII do połowy XX w. J. Obłąk w artykule pt. „Feliks Nowowiejski jako organista w Olsztynie” przedstawia mało dotąd znany fragment z życia wybitnego kompozytora (artykuł napisany w 15 rocznicę śmierci Nowowiejskiego).

Na bardzo obszerny dział materiałów składają się następujące prace: B. Wilamowski, J. Mucha, Osadnictwo wiejskie w woj. olsztyńskim po r. 1945; T. Grygier, Z dziejów szkolnictwa wiejskiego na Mazurach i Warmii w pierwszej połowie XIX w.; T. Oracki, Sylwetki polskich nauczycieli i organizatorów szkolnictwa na Warmii, Mazurach i Powiślu w l. 1910—1939; J. Jasiński, Wykaz polskich czasopism i kalendarzy na Mazurach i Warmii w l. 1718—1939, znajdujących się w bibliotekach krajowych i zagranicznych; A. Steffen, Przyczynki językoznawcze z Warmii.

Zeszyt zamykają, jak zwykle, recenzje oraz artykuły dotyczące życia naukowego woj. olsztyńskiego (E. Sukertowa-Biedrawina, Wystawa czasopism polskich na Mazurach i Warmii od 1718 do 1961; S. Flis, Pięćdziesiąt lat Biblioteki Lekarskiej w Olsztynie; T. Grygier, Gość z NRF w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie; Z. Licharewa, Sprawozdanie z działalności Muzeum w Kętrzynie).

„SZCZECIN”. Miesięcznik Pomorza Zachodniego, zeszyt 3/1961. Wydaje Zarząd Wojewódzki TRZZ i Szczecińskie Towarzystwo Naukowe. — Szczecin 1961, s. 103.

W wymienionym powyżej zeszycie „Szczecina” opublikowano pracę F. Jordana, Życie i twórczość Feliksa Ciechomskiego (Ciechomski zmarł w r. 1958, ostatnie 10 lat swego życia i twórczości związał jak najściślej ze Szczecinem).

Ponadto w skład numeru weszły sprawozdawcze artykuły F. Jordana i J. Ostromeckiej przedstawiające życie kulturalne oraz społeczno-gospodarcze Szczecina w drugiej połowie 1960 r.

TADEUSZ MIKULSKI: Temat Wrocław. Szkice śląskie. Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo. Wrocław 1961, s. 467+ilustracje.

Tom szkiców historyczno-literackich poświęconych problematyce śląskiej składa się z 46 artykułów i 15 recenzji, drukowanych już w prasie, czasopismach naukowych i innych publikacjach zbiorowych. Książkę podzielono na dwie części: „Z przeszłości” oraz „Dzień dzisiejszy”. Część pierwsza zawiera prace o charakterze naukowym, część druga publicystykę kulturalną. Tom uzupełniono „Śląską bibliografią prac Tadeusza Mikulskiego” (zestawiła Z. Mikulska).

DOROTA BADURA-SIMONIDES: Baśni i podanie górnośląskie. Śląski Instytut Naukowy w Katowicach. Biblioteczka wiedzy o Śląsku (seria etnograficzna nr 2). Katowice 1961, s. 74.

Autorka szczegółowiej omówiła stosunek baśni i podań górnośląskich do ogólnopolskich; polskość górnośląskich baśni i podań (podważaną często przez

Niemców); polskie tradycje historyczne i kulturalne w baśni i podaniu górnośląskim.

Końcowe wnioski rozważań autorki są następujące: 1) baśń i podanie górnośląskie czerpie ze źródeł wspólnych całej Słowiańszczyźnie; 2) podstawowy

zasób wątków wykazuje ścisły związek kultury śląskiej z ogólnopolską kulturą ludową; 3) w podaniach śląskich żyją polskie tradycje historyczne i kulturalne; 4) utwory te posiadają jednak pewne cechy regionalne, śląskie.

Zestawił: W. T.

NIEMCY W DOBIE IMPERIALIZMU

Niemcy bismarckowskie

HANS ROTHFELS: Zur Stellung Bismarcks im deutschen Geschichtsbild. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht”, R. XII, 1961, nr 4, s. 209—220.

Autor, należący do najwybitniejszych w Niemczech zachodnich znawców Bismarcka, twierdzi, iż odpowiedź na temat sformułowany w tytule zawsze będzie w pewnym stopniu subiektywna, uwarunkowana światopoglądem oceniającego. Potwierdzeniem tej tezy jest także artykuł Rothfelsa. Autor eliminuje w nim krańcowe poglądy na Bismarcka, pozytywne oraz negatywne, i usiłuje w większym stopniu powiązać swego bohatera z epoką, przedstawiając go, w przeciwieństwie do takich badaczy jak Johannes Ziekursch i Wolfgang Mommsen, jako wytwór swego czasu. Ostateczna ocena Bismarcka jest pozytywna. Rothfels bowiem bardziej zwalcza poglądy skrajnie negatywne niż skrajnie pozytywne.

Artykuł Rothfelsa nie wnosi nic nowego w poglądy tego autora na Bismarcka, znane z następujących wcześniejszych publikacji: 1) „Problems of a Bismarck-Biography”, Review of Politics vol. IX, 1947; artykuł ten ukazał się także w języku niemieckim w „Deutsche Beiträge” 1948, Heft 2; 2) „Bismarck und das 19. Jahrhundert” — po raz pierwszy wygłoszony w formie referatu na I powojennym zjeździe Związku Niemieckich Historyków w 1949 r. w Monachium. Drukiem ukazało się w „Schicksalswege deutscher Vergangenheit, Festschrift für A. Kaehler”, Düsseldorf 1950; 3) we wstępie do pu-

blikacji dokumentów pt. „Bismarck und der Staat”, wyd. II, Stuttgart (1953).

Niemcy wilhelmińskie

HORST JABLONOWSKI: Die deutsch-polnischen Beziehungen im 19. und 20. Jahrhundert. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht”, R. XII, 1961, nr 7, s. 448—453.

Jest to artykuł recenzyjny omawiający pracę Imanuela Geissa, „Der polnische Grenzstreifen 1914—1918. Ein Beitrag zur deutschen Kriegszielpolitik im Ersten Weltkrieg”, Lübeck/Hamburg 1960 (Historische Studien Heft 378). Zasługuje on na uwagę głównie ze względu na to, iż uwidacznia rewizjonistyczne poglądy recenzenta, który należy do grona badaczy spod znaku *Ostforschung*.

WILHELM MICHAELIS: Der Reichskanzler Michaelis und die päpstliche Friedensaktion 1917. Neue Dokumente. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht”, R. XII, 1961, nr 7, s. 418—434.

Autor artykułu jest synem byłego kanclerza Rzeszy. Praca powyższa i opublikowane w załączeniu 3 dokumenty z prywatnego archiwum jego ojca rzucają nowe światło na sprawy związane z papieską mediacją pokojową i niemiecką odpowiedzią. Opublikowane dokumenty, to memoriały ministra spraw zagranicznych Kühlmana z 3 IX 1917 i 8 IX 1917 oraz Wilhelma II. Z memoriałów Kühlmana wynika, że był on skłonny zrezygnować z Belgii jako niemieckiego celu wojennego a nawet za-

placić za poczynione tam zniszczenia wojenne. Natomiast memoriał Wilhelma wyraża zastrzeżenia w stosunku do zamiaru Kühlmanna.

HANS MEIER-WELCKER: Die deutsche Führung an der Westfront im Frühsommer 1918. „Welt als Geschichte”, R. XXI, 1961, nr 3, s. 164—184.

Autora interesuje nie tyle samo naczelne dowództwo, ile umiejętność dokonywania oceny sytuacji wojskowej przez to dowództwo. W centrum uwagi autora znajduje się osoba generalnego kwatremistrza Ludendorffa. Otóż Meier-Welcker dochodzi do wniosku, że Ludendorff nie był zdolny do racjonalnej oceny sytuacji wojskowej. W maju 1918 r. wyrażał on pogląd, iż wojna potrwa jeszcze długo i mimo stale rosnącej przewagi wroga, w związku z napływem wojsk amerykańskich, kontynuował akcje zaczepne zamiast przejść do defensywy. Ludendorff ludził się jeszcze w lipcu 1918 r., że Francja załamie się podobnie jak Rosja carska na skutek niemieckich ataków. Widział on tylko możliwość zwycięstwa albo upadku Niemiec. Przy takim sposobie myślenia nie mógł dokonywać realnej oceny sytuacji wojskowej. Autor cytuje opinię gen. Hoffmanna, że zaraz po zakończeniu ofensywy na Amiens należało powiadomić kierownictwo Rzeszy, iż na froncie nie można uzyskać rozstrzygnięcia wojny i wobec tego należy wszcząć rokowania pokojowe.

Republika Weimarska

F. G. STAMBROOK: The German-Austrian Customs Union Project of 1931. A Study of „German Methods and Motives. „Journal of Central European Affairs” Vol. XXI, N. 1, April 1961, s. 15—44.

Artykuł oparty jest na rewelacyjnym materiale archiwalnym. Wbrew opinii Eycka, który dopatrywał się genezy projektu austro-niemieckiej unii celnej z r. 1931 w przesłankach wewnętrzno-politycznych, autor wykazuje, że projekt

ten był częścią szeroko zakrojonego i przez Stresemanna przygotowanego planu ekspansji. Artykuł zawiera dwa załączniki. W jednym z nich, w piśmie sekretarza stanu Bülowa do posła niemieckiego w Pradze z 19 kwietnia 1931 r., czytamy: „Według mnie włączenie Czechosłowacji do naszego systemu gospodarczego jest częścią długoterminowej polityki zagranicznej Rzeszy. Skoro tylko austro-niemiecka unia celna stanie się rzeczywistością, konieczności ekonomiczne zmuszą moim zdaniem Czechosłowację w ciągu kilku lat do przyłączenia się w tej lub innej formie. Widziałbym w tym zapoczątkowanie rozwoju, który prawdopodobnie doprowadzi do rozwiązania istotnych interesów politycznych Rzeszy, niemożliwego do osiągnięcia innymi sposobami. Mam na myśli niemiecko-polskie problemy graniczne”.

Niemcy hitlerowskie

KARL DIETRICH ERDMANN: Das Dritte Reich im Zusammenhang der deutschen Geschichte. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht”, R. XII, 1961, nr 7, s. 405—418.

Artykuł składa się z 3 części. W pierwszej mówi autor o zmianach demograficznych w Europie wschodniej wywołanych II wojną światową. W drugiej części zajmuje się zmianami, jakim uległo państwo niemieckie w rezultacie wojny. Dopiero w trzeciej części zbliża się do tematu zakreślonego w tytule. Jednak i tutaj spotyka czytelnika zawód, ponieważ autor na pytanie: jak dalece jest zakorzeniony narodowy socjalizm w historii Niemiec? — odpowiada cyframi ilustrującymi ilość zwolenników hitleryzmu w Niemczech w r. 1933.

L(AJOS) KERÉKES: Akten des Ungarischen Ministerium des Äussern zur Vorgeschichte der Annexion Österreichs. Acta Historica, 1960, t. VII, nr 3/4, s. 355—390.

Węgierska Akademia Nauk przystąpiła do zakrojonych na szerszą skalę prac mających na celu opublikowanie

dokumentów dyplomatycznych Węgierskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych. W najbliższym czasie ma się ukazać I tom tej serii, który zawierać będzie wszystkie dokumenty węgierskie dotyczące aneksji Austrii przez Niemcy. Z tego też tomu dokonany został wybór niniejszych 16 dokumentów. Są to przeważnie raporty węgierskich placówek dyplomatycznych i obejmują okres od 15 I 1936 do 30 IV 1938 r. Dokumenty powyższe nie przynoszą rewelacyjnych wiadomości do sprawy aneksji Austrii, tym niemniej zawierają szereg cennych uzupełniających danych dotyczących polityki węgierskiej w tym okresie. Dużą wartość naukową ma wstęp wydawcy dokumentów L. Kerekesa oparty na szerszej bazie źródłowej i oświetlający w pierwszym rzędzie politykę austriacką Węgier i Włoch. Dokumenty opublikowane zostały w języku niemieckim, przy czym wydawca nie zaznaczył czy jest to ich tłumaczenie czy też brzmienie oryginalne.

Niemcy po 1945 r.

ALEKSANDER BERK: Die Lösung der Westberlinfrage ist dringender denn je. „Deutsche Aussenpolitik” nr 3/1961, s. 272—279.

Berk omawia w swym artykule kwestię zachodniego Berlina i niebezpieczeństwa stąd wynikające. Propozycje radzieckie uregulowania nienormalnego położenia prawnego Berlina zachodniego wysunięte w notach do mocarstw zachodnich 27 listopada 1958 r., a następnie podtrzymywane na konferencji ministrów spraw zagranicznych w Genewie w 1959 r. zostały przez Zachód odrzucone. Najostrzej przeciwko zmianie statusu Berlina zachodniego występuje rząd boński. Akcja zaogniania problemu berlińskiego przybiera najrozmaitsze formy. Nie brak więc wypowiedzi polityków zachodnioniemieckich głoszących, że Berlin zachodni stanowi część Republiki Federalnej. Szereg organizacji odwetowych i paramilitarnych właśnie w Berlinie zachodnim zwołuje swoje zjazdy. Niesposób wreszcie pominąć faktu incydentów prowo-

kowanych przez władze zachodniobermińskie wobec administracji NRD. Berlin zachodni jest siedzibą całego szeregu organizacji, których działalność skierowana jest przeciwko NRD i innym państwom socjalistycznym, a zarazem stanowi jeden z pretekstów rządu zachodnioniemieckiego do przyspieszenia rozbudowy *Bundeswehry*.

Utworzenie wolnego miasta z Berlina zachodniego, tak jak to proponuje Związek Radziecki, usunęłoby poważny punkt zapalny z areny międzynarodowej.

HEINZ KRUSCHE, INGO OESER, HANSJOCHEN VOGL, JÜRGEN ZENKER: Die Dringlichkeit der Friedensregelung mit Deutschland und ihre völkerrechtlichen Grundlagen. „Neue Justiz” nr 13/1961, s. 433—440.

Autorzy omawiają poszczególne aspekty traktatu pokojowego z Niemcami na tle polityki prowadzonej przez oba państwa niemieckie. Sprawa traktatu pokoju z Niemcami uwidacznia wyraźnie różnicę w polityce wobec Niemiec między Związkiem Radzieckim a państwami zachodnimi. Zwłaszcza stosunek rządu NRD do NRD nie ułatwia ani zawarcia traktatu pokojowego, ani porozumienia między obu częściami Niemiec.

Omawiając potrzebę zawarcia traktatu pokojowego autorzy nawiązują do uchwał poczdamskich i Karty Narodów Zjednoczonych. Wywody te obszernie analizują węzłowe punkty przyszłego traktatu pokoju z Niemcami jak: sprawa Berlina zachodniego, neutralności Niemiec oraz zagadnienie wpływu traktatu pokoju z obu państwami niemieckimi na zbliżenie między nimi. Zakończenie rozważań stanowi sprawa zawarcia traktatu pokoju z NRD. Wniośki, jakie wyciągają autorzy przy poruszaniu wyżej wymienionych kwestii, skłaniają do uznania propozycji wysuwanych przez Związek Radziecki za najkorzystniejszą drogę rozwiązania problemu niemieckiego.

Zestawili: J. K., Z. K., J. M.